

A *Filius prodigus*ról és egy drámaszerkesztői eljárásról

1. Az ItK egyik korábbi számában rövid tanulmányt publikáltunk a régi magyar drámákban megfigyelhető argumentum- és prológuskezelési technikákról, illetve az alkalmazott eljárások változásairól. Megállapítottuk, hogy a klasszikus latin vígjátékok esetében mindig a prológusok előtt álló argumentumok 16. századi magyar variánsai (természetesen nyugat-európai mintákhoz igazodva) fokozatosan a prológus mögé csúsznak, méghozzá immár színpadra alkalmazott megszövegezésben. Az új helyre került argumentumok olykor egyszerűen beépülnek a prológusba, pontosabban annak végéhez simulnak. Ezen eljárás következtében a prológusok alapvetően két eltérő funkciójú beszédrészre szakadnak. Először is – használjuk ezt a szót – egy cselekménysemleges, másrészt egy ezt követő, ehhez simuló tisztán argumentatív szövegegységre.¹ Ez a helyzet 17. századi drámairodalmunk egyik igen izgalmas s egyúttal igen problematikus darabja, a *Filius prodigus*² című ferences iskoladráma esetében is.

Ismeretes, hogy a drámát Alszeghy Zsolt fedezte fel egy kéziratos kolligátumban, s hogy a mű szövegét – tekintettel arra, hogy a kódex azóta elkallódott – kizárólag az ő editio princepsnek tekinthető publikációjából ismerjük.³ Maga a kézirat a magyar salvatoriánus ferencesek birtokában volt, Karácsonyi János híradása szerint 1924-ben még a rend gyöngyösi levéltárában őrizték.⁴ Alszeghy arról is tudósít, hogy Blahó Vince⁵ ferencrendi áldozópap Kassán 1785-ben klerikusokkal és akadémikusokkal újraköltötte.⁶ Ekkor került sor egy tartalomjegyzék összeállítására is, amit egy külön beillesztett címlapra jegyeztek le. E tartalomjegyzék, mely egyúttal a *Filius prodigus* első interpretációja is, tizenegy tételben határozza meg a kódexben foglalt műveket. Számunkra ezek közül csak kettő fontos, nevezetesen a 7. és a 8.:

„7. Lepidae aliquot Comediae Hungaricae

8. Septem Sacramenta Hungaricis versibus”

Látható, hogy e tartalomjegyzék összeállítója a hetedik tételben *több* mulatságos komédiáról beszél,⁷ s a nyolcadik tételben külön említi meg azt az egyébként szintén színpadi előadásra íródott magyar nyelvű versezetet, mely a hét szentséget megszemélyesítő színészek szavalataiból áll. A tartalomjegyzék tehát három művet jelez, szemben a modern szakirodalommal, mely a két külön tételben jelölt szövegegységet egyetlen drámai

¹ ItK, 1995, 586–594; ItK, 1996, 473.

² RMDE II, 5–42.

³ ALSZEGHY Zsolt, *Ismeretlen magyar dráma a XVII. század elejéről*, EphK, 1935, 34–64.

⁴ KARÁCSONYI János, *Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig*, I–II, Bp., 1923–1924, II, 581.

⁵ Blahó Vincéről lásd SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I–XIV, Bp., 1891–1914, I, 1095.

⁶ ALSZEGHY, *i. m.*, 36.

⁷ Pintér Márta Zsuzsanna a „Lepidae aliquot Comediae Hungaricae” formulát „mulattató magyar nyelvű színjáték”-nak fordítja. Az általa használt egyes szám azonban téves és félrevezető. A latin kifejezés egyébként nem „eredeti címe” a darabnak, hanem az utólag összeállított tartalomjegyzék csupán műfajmegjelölést tartalmazó utalása. PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Ferences iskolai színjátszás a XVIII. században*, Bp., 1993, 82–83.

alkotásnak tekinti. Mi az alábbiakban egyrészt azt kíséreljük meg valószínűsíteni, hogy a Kardos–Dömötör-féle kritikai kiadásban 36. sorszámmal ellátott opusz tényleg nem egy, hanem – mint azt a 18. századi tartalomjegyzék összeállítója is felismerte – három önálló színpadi produkció, másrészt viszont egy olyan drámaszerkesztői eljárásra szeretnénk felhívni a figyelmet, melyet 17–18. századi drámaíróink – úgy tűnik – előszeretettel alkalmaztak.

2. A különféle felekezetek iskoláinak szabályzata bizonyos ünnepi alkalmakra kötelező jelleggel írta elő iskoladramák bemutatását. E művek szerzői jobbára az iskola tanárai, akiknek mindennapi teendőik mellett külön feladatként kellett drámaírással foglalkozniuk, akár attól teljesen függetlenül, hogy voltak-e ilyen ambícióik, vagy sem. Márpedig egy előadható darabot megírni, s azt színre vinni valóban komoly erőpróba volt.

A szerző-tanárok ezért néha barátaikat, kollégáikat kérték fel közreműködésre, mint például Bohus György, akinek Bucholtz György sietett többször is segítségére, s gyártott darabjaihoz prologust és több intersceniumot.⁸ Olyan szerkezeti elemeket tehát, melyek egy előadandó dráma tényleges cselekményével nincsenek vagy legalábbis nem feltétlenül vannak összefüggésben. A *Florentina*⁹ Gosztonyi-kódexbeli variánsának ötödik jelenete, Electra monológja szintén beépített panelnek tűnik, minthogy szövege nagy mértékben egyezik a Verhovay Miklós énekeskönyvébe 1671 és 1672 között (tehát a *Florentina* keletkezésének feltételezett idején) bemásolt *Querela puellae* című költemény szövegével. Lengyel Dénes a két verszet hasonlóságait és eltéréseit egy harmadik, közös forrásra vezeti vissza.¹⁰ Mivel az említett monológ viszonylag laza szállal kapcsolódik a dráma cselekményéhez, a darab későbbi variánsaiból ki is maradt. Bizonyos esetekben a szerző saját korábbi drámájából emelt át kész paneleket, melyek az új opusz cselekményétől vagy függetlenek, vagy egy ügyes megoldással azzal könnyen konkordáltathatók. Erre például idézhetjük Szathmári Paksi Sámuel *Elvádolt ártatlanság* című drámáját,¹¹ melybe Szathmári a *Pandorából*¹² kölcsönözte Aesculapius és az előtte megjelenő betegek közjátékszerű dialógusait, szinte alig változtatván a szöveget.

Az ismeretlen szerzőtől származó *Tékozló Fitódi*¹³ elején így beszél Bancsi: „Hip, hop, kutya még az eb is! Bezzeg, hogy ki leszünk ma! Ha csak markunkba nem szakad a

⁸ VARGA Imre, *Bucholtz György (1688–1737) és az iskolai színjátszás*, ItK, 1983, 212–224, főként 219–220.

⁹ A dráma modern kiadását lásd RMDE II, 239–348.

¹⁰ FERENCZI Zoltán, *Petrovay Miklós énekeskönyve*, ItK, 1916, 201–219, főként 205–206; LENGYEL Dénes, *Florentina és Verhovay énekeskönyvének Querela puellae-je*, ItK, 1939, 30–31. Az említett monológ Ludányi Mária-féle, intermediumkénti értelmezésével semmiképpen sem értünk egyet. A *Florentina* egyébként három felvonásos dráma volt, amit a darab 1730-as évekből származó kolozsvári kéziratos variánsa egyértelműen igazol. (A kézirat másolata: MTA Mikrofilmtár, A. 152/II.) Vö. LUDÁNYI Mária, *A XVII. századi udvari színjáték és az iskoladráma kapcsolata = Iskoladráma és folklór*, Debrecen, 1989, 111–121, főként 114–115.

¹¹ *Protestáns iskoladramák*, I–II, kiad. VARGA Imre, Bp., 1989 (RMDE XVIII/1/1–2), 1021–1069.

¹² *Uo.*, 913–1002.

¹³ *Jezsuita iskoladramák – Ismeretlen szerzők, programok, színlapok*, szerk. VARGA Imre, Bp., 1995 (RMDE XVIII/4/2), 683–725, 685.

farka, avagy fel nem akasztják a' hasunkat, olyan tractirt ütünk, hogy hét órszágra fog szollani. Fáczánt, fogoly madarat, isnefet, szarvast, vad disznót, özet, kolbászt, májost, tündöst, hurkát, gömböczet, mindent egybe gyüitöttünk." Az ugyancsak a tékozlás képzetének felidézésével indul *Prelukai Márton* című komédia¹⁴ Geczi monológjával *szó szerint* ugyanígy kezdődik. Tudniillik ha egy épp megírandó dráma tartalmi szempontból is szorosabb hasonlóságot mutat egy már eleve kész alkotással, akkor jóval tágabb tere nyílik a szövegekölcsönzésnek, vagyis bizonyos panelek átvételének. Ez az eljárás nyilvánvaló rokonságot mutat a kontaminációval, azzal a módszerrel, amikor a szerző több dráma terjedelmesebb egységeinek összeollózásával szerkeszt új darabot. Így készült például az a szintén ismeretlen szerzőtől származó *Salamon*,¹⁵ mely az Illei János-féle *Salamon király, Lászlónak foglya* és az Andreas Friz-féle *Salamon, Magyarország királya* című jezsuita drámák kontaminációja. A pálos Fejér György által írott *Tisztességre vágyódók*¹⁶ Pállya István *Ravasz és Szerencsés* című vígjátékával mutat szövegszerű egyezéseket. Az elsősorban magyar nyelvű közjátékai miatt híres *Omnia vincit amor*,¹⁷ Borss Dániel latin iskoladrámája, Nicolaus Avancinus *Fides conjugalis*ának mintegy kétharmad részét veszi át szó szerint. A minorita Jantso Ferenc *A dúsgazdag és a szegény Lázár*hoz¹⁸ hat strófát kölcsönöz Fancsali István *A rendetlen szeretet bosszúja* című darabjából. Ágotha Demeter az *Ábrahám áldozatához*¹⁹ szintén Fancsali említett drámáját használja, s annak tíz strófáját emeli át saját művébe. A református Ákáb István *Dido királynénak Aeneasszal esett történetében*²⁰ Szathmári Paksi Sámuel korábban már említett *Elvádolt ártatlanságából* vesz át jó néhány sort szó szerint, bizonyos passzusokat pedig saját témájához igazítva alkalmaz. Beépített panelelem még az ismeretlen szerzőtől származó győri *Eszter*²¹ drámában az a „Nem tudom én tótul” incipitű kuruc vers is, mely több 18. századi forrásból is ismert.

Az idézetekhez hasonló további példák felsorolása helyett hadd hivatkozzunk most magára a *Filius prodigus*ra, mely – ezt Dömötör Tekla fedezte fel – jelentős szövegegyezéseket mutat Szentmártoni Bodó János *Az tékozló fiúnak historiaia* című elbeszélő költeményével.²² Dömötör 1960-ban mindezt még furcsának találta. „Azt kellene hinnünk – mondja –, hogy mindkettőt egy és ugyanaz a szerző írta, azonban ez nem lehetséges.”²³

¹⁴ *Uo.*, 727–762, 729.

¹⁵ *Uo.*, 191–228. A darab forrásaira vonatkozóan lásd a szövegkiadás jegyzeteit.

¹⁶ *Pálos iskoladrámák, királyi tanintézmények, katolikus papneveldek színjátékai*, kiad. VARGA Imre, Bp., 1990 (RMDE XVIII/3), 275–333.

¹⁷ *Uo.*, 141–211.

¹⁸ *Minorita iskoladrámák*, kiad. KILJÁN István, Bp., 1989 (RMDE XVIII/2), 857–901.

¹⁹ *Uo.*, 825–855.

²⁰ *Protestáns iskoladrámák*, 1071–1124.

²¹ *Uo.*, 33–85. A „Nem tudom én tótul” kezdetű verset lásd a 495–522. sorban. Lásd még VARGA Imre, *Hitelesnek bizonyult kuruc vers*, MKsz, 1987, 221–224.

²² RMKT XVII/4 (*Az unitáriusok költészete*), Bp., 1967, 400–421, 661–664. A két szöveg kapcsolatára vonatkozóan lásd RMDE II, 36–42; VARGA Imre, *Adalékok a Tékozló fiú című drámához*, ItK, 1960, 572–574.

²³ RMDE II, 37.

A korábban említett darabok viszont arról győznek meg bennünket, hogy a *Filius prodigus* esetében alkalmazott módszer a különféle iskolák drámaírói gyakorlatában általánosan ismert és használatos volt. Ezen eljárás lényege tehát az, hogy a szerző egy kész műalkotásból hosszabb-rövidebb részleteket *szó szerint* emel át saját, épp megírandó drámájába. E célból idézheti saját magát, és idézhet másokat. Felhasználhat a drámai cselekménnyel szorosan összefüggő paneleket (természetesen ez a kézenfekvőbb és a gyakoribb), de felhasználhat cselekménysemleges szerkezeti egységeket is.

3. Mondandónk szempontjából különösen fontos az a jelenség, amikor egy készülő, új darab szerzője a prolóógus megírása során használ fel más alkotásból származó cselekménysemleges panelelemeket. Erre leginkább akkor van mód, ha az adott prolóógusban nem keverednek az eltérő funkciójú beszédrészek, vagyis ha a prolóógus és a prolóógus előtt álló argumentum helycseréje, majd egymásba olvadása folytán az említett szerkezeti egységek igen élesen különülnek el egymástól. Ilyenkor a szerzőnek lehetősége van arra, hogy egy már meglévő, kész prolóógus első, cselekménysemleges beszédrészét mint beépíthető panelt használja fel, azt csak egy új argumentatív résszel kell ellátnia, azaz befejeznie. Ezen meglehetősen speciális eljárás alkalmazására csak kevés, mindössze két példát találtunk, ezek egyike viszont tökéletesen modellezhető az imént elmondottak alapján.

Ákáb István darabjára (*Dido királynénak Aeneasszal esett története*) korábban már hivatkoztunk. Azt is elmondtuk, hogy Ákáb jó néhány sort *szó szerint* vesz át Szathmári Paksi Sámuel *Elvádolt ártatlanságából*. Így a prolóógus első strófáját, továbbá a következő négy sort is (némi átalakítva), s mindezt Dido és Aeneas szerelméről szóló argumentatív jellegű strófákkal toldja meg:

Asszonyosságok szűzek s szép termetek
Tisztességes hely ez a hova gyűltetek
Mert még illy Királynét tám nem tiszteltetek
Annyival is inkább el nem temettetek.

Dido ösméretes talám a hírében,
Megmondjuk mint ese a Vénus törében;
Hogy viselé magát szerelmi tűzében,
Miként botsátkozott maga fegyverében.

*Éneás vezérrel...*²⁴

Szathmárinál az ominózus két strófához magától értetődő módon egy olyan argumentatív rész csatlakozik, melyben Phaedra története mondatik el:

²⁴ Az első strófát a darab kézirat változatai alapján idéztük, az 1806-ban Pozsonyban megjelent nyomtatt variáns első strófája más szövegezésű. Lásd *Protestáns iskoladrámák*, 1073, 1120–1122.

Urak, Aszszonyságok, Szüzek, Szép termetek,
Tisztességes hely ez, *ahova gyűltetek*²⁵
Mert még illy Királynét tán nem tiszteltetek
Annyival is inkább el nem temettetek.

Phaedra isméretes talám az hirébe
Meg mondjuk, hogy esett szerelem törébe
Hogy viselte magát kinos gyötrelmébe
Hogy akasztotta fel magát kécségében.

Mostoha Fiába...

Látható, hogy az első strófa nem cselekménysemleges tartalmú, ugyanis kiderül belőle, hogy az előadandó dráma egy királynőről s annak haláláról fog szólni. Minthogy azonban Dido ugyanúgy királynő, mint Phaedra, s ugyanúgy a szerelem áldozatává válik, Ákáb számára ez a speciális tematika még bizonyos mértékig „semlegesnek” minősült. Ezért alkalmazhatta könnyűszerrel a *Phaedra* első négy sorát saját darabjához, sőt még a második strófát is átvette, alig változtatván a megfogalmazáson (Phaedra nevét természetesen lecsérélte). A harmadik strófától kezdve azonban a két prologus szövege teljességgel különböző, minthogy az argumentatív részek más-más történetet beszélnek el.

A fentebb ismertetett modellel teljes mértékben egybevá a jezsuita Lestyán Mózes egyik darabjának, az *Egyiptomi Józsefnek* a prologusa.²⁶ „Szép köszönettel fejenként üdvözlek, hogy tréfás játéknkra meg jelentetek méltó személyekben. Vallyon ki sandal *etc. ut supra in Prologo Salomonis. usque ad verba: Nemét.* Mi dolog ez? Sommáját előterjesztem játéknknak. ...”

Lestyán ezt követően harminc, tisztán argumentatív prózai sorban meséli el drámája tartalmát. A megelőző, nyilvánvalóan cselekménysemleges prologusrészt viszont le sem jegyezte. Az olvasót vagy a lehetséges rendezőt egyszerűen *Salomon* című darabjához utalta, mely azóta elkallódott. Azt azonban biztosan tudjuk róla – az idézett szövegrészből következtetve –, hogy prologusa egy tisztán cselekménysemleges, és ezt követően egy tisztán argumentatív részből állt. Tudjuk továbbá, hogy a cselekménysemleges prologusrész egyik legelső mondata a „Vallyon ki sandal” szavakkal kezdődött, s a „nemét” szóval ért véget. Arra vonatkozóan, hogy e két végpont közé milyen hosszú szöveget kell elképzelnünk, csak találgatni lehet. A rövidítés ténye mindenesetre inkább azt valószínűsíti, hogy a hiányzó rész feltehetőleg hosszabb lehetett.

Lestyán prologusszerkesztői eljárása kapcsán szót kell még ejtenünk az „átvezető formulákról” is. Tudniillik a prologus mögé becsúsztott argumentum prologusba való beépítését igen egyszerűen oldották meg a magyarországi szerzők, nevezetesen egy rövid

²⁵ Az „ahova gyűltetek” formula a darab Tóthfalusi József-féle másolatában fordul csak elő, más változatok az „a hova jöjjetek”, „a hova jöttetek” formulákat tartalmazzák. Lásd *uo.*, 1023, 1067–1069.

²⁶ *Jezsuita iskoladrámák – Ismert szerzők*, kiad. ALSZEGHY Zsoltné, CZIBULA Katalin, VARGA Imre, Bp., 1992 (RMDE XVIII/4/1), 965–990, 967.

formula alkalmazásával, amely körülbelül így hangzik: *Most pedig elmondom, miről fog szólni a dráma* („Sommáját előterjesztem játéknak”). A tisztán cselekménysemleges és tisztán argumentatív beszédrészekből felépülő prologusokban gyakran találkozunk ehhez hasonló megfogalmazással: „Én is viszont a portékámat ki rakom”,²⁷ „Hogy előre már egy kis gombolyágban eleitekbe gördítsem egész Játéknkat”,²⁸ „Azért játéknak tárdgyát ami nézi”,²⁹ „Már a játék mivoltát értsétek röviden”,³⁰ „Meg mondom értelmét a mi játéknak”.³¹

Az idézett átvetető formulák – mint mondtuk – hosszabb-rövidebb bevezető prologus-részekhez kapcsolnak argumentatív szövegrészeket. Azon prologusok, melyekből válogattuk őket, mégsem ezekkel az argumentatív szövegegységekkel végződnek. Tudniillik azok nem a prologus legvégén, csak végén találhatóak, s utánuk még néhány sornyi cselekménysemleges prologusrész is olvasható, amolyan befejezés gyanánt.

4. A *Filius prodigus* Alszeghy által közölt szövegének szerkezete, melyben a prologus eltérő funkciójú elemeit külön is jelöljük, a következő:

Prologus 1. egysége = Cselekménysemleges rész (1–94). Lepidus Lysander és Prologus dialógusa, argumentatív elemeket egyáltalán nem tartalmaz. Az utolsó két és fél sorban Prologus utal az oltáriszentség fontosságára, s arra, hogy ezt a komédiából lehet majd megtanulni (92–94).

Prologus 2. egysége = 1. argumentatív rész (95–102). Átvetető formulája: „Arrul leszzen azért most a Comedia” (95). Egy Dávid királyról és a frigyládáról szóló drámát ígér, melynek végén Dávid a frigyládát „maga házához” viszi. A szövegegység szerint ez a történet az oltáriszentséget „példázza”.

Prologus 3. egysége = Cselekménysemleges rész befejezése (103–112). Prologus szerint Lepidus Lysandernek az imént kifejtett példázatot kell megtanulnia.

Prologus 4. egysége = Egy későbbi (a 3.) argumentatív rész első sora: „Azert keresztylenek ez Comediaban” (113).

Prologus 5. egysége = 2. argumentatív rész (114–125). Átvetető formulája: „Arrul leszzen most jten azért a Comedia” (114). Egy a tékozló fiúról szóló drámát ígér, mely az oltáriszentséget „példázza”.

Drámatöredék Dávid királyról és a frigyládáról.

Prologus 6. egysége = 3. argumentatív rész (194–205). Átvetető formulája: „Azert keresztienek ez Comediaban” (194). Egy a tékozló fiúról szóló drámát ígér, s az oltáriszentségre hivatkozik.

Dráma a tékozló fiúról, közjátékokkal.

²⁷ RÁJNIS József, *Az ikrek = Pálos iskoladrámák*, 515–565, 518.

²⁸ KRESZNERICS Ferenc, *Játék = Uo.*, 389–455, 391.

²⁹ JANTSO Ferenc, *Szent Paulinus, a fogolyszabadító = Minorita iskoladrámák*, 903–953, 907.

³⁰ *A sinai hős = Jezsuita iskoladrámák – Ismeretlen szerzők*, 885–925, 887. A darab második prologusában az átvetető formula így hangzik: „Sommába vettem / A játék voltát; Imc ez lesz”.

³¹ Nagy Sándor és Diogenész = *Protestáns iskoladrámák*, 453–480, 455.

Applicatio.

Színpadai deklamáció a hét szentségről.

Minthogy a Dávid király, valamint a tékozló fiú történetét bekonferáló argumentatív részek egyaránt emlegetik az oltáriszentség példázatát, melyre a prolókus első, még cselekménysemleges szövegegyesége is hivatkozik, ezen szövegegyesség egyaránt tartozhat (s tartozik) a Dávid királyról, valamint a tékozló fiúról szóló drámához is. Alszeghy, majd nyomában Dömötör Tekla és a modern szakírók feltehetőleg ezért – s bizonyos mértékig logikusan – tekintették a 18. századi tartalomjegyzék hetedik tételében több drámának aposztrófált szöveget egyetlen alkotásnak.

Alszeghy a darab interpretációja során tulajdonképpen tévedésről beszél.³² Úgy vélte, hogy a másoló csak a tékozló fiú históriáját akarta lejegyezni, melyet azonban a Dávidról szóló darabbal egy előadás keretében, „szerves egymásutánban” vittek színre. A másoló – így Alszeghy – előbb leírta a prologust, majd véletlenül Dávid történetével folytatta. Aztán a hibát észrevette, és azonnal hozzáfogott a tékozló fiúról szóló opusz másolásához. Mindez azonban nem magyarázza meg kellőképpen azt a tényt, hogy a prolókus 3. argumentatív része, mely ismételtén, másodjára is a tékozló fiú történetét ígéri be, a Dávid-történet, az ún. „frigyszekrény-jelenet” után olvasható.

Hogy egyazon előadás keretében két drámát is bemutatnak, hogy közös prologust ír-
nak hozzájuk, mely a szövegegyesség legelején áll, s benne két különálló argumentatív rész konferálja be az egymás után bemutatandó két külön darabot, arra a protestáns iskolai színjátás gyakorlatából ismerünk példát. Sőt a hivatkozott mű (a marosvásárhelyi református kollégiumban előadott *Komédia és tragédia*³³) valójában két prologussal van felszerelve. Ezek egyike a szövegegyesség legelején olvasható, a második viszont a másodikul bemutatott *Tragédia* előtt. Ennek már címe is jelzi (*Előljáró beszéd a Tragédiára*), hogy a benne található argumentatív strófák kizárólag a második darab tartalmát fogják bekonferálni. A helyzet tehát látszólag ugyanaz, mint a *Filius prodigus* esetében. De csak látszólag. Ugyanis már az első prolókus 5. strófája is utal mindkét műre:

Tsak azért mi magunk tartván határunkban,
Eléb királyt tészünk, mint volt szokásunkban.
Az után Trojára fordulván dolgunkban,
Síratyuk vég sorsát annak játékunkban.

Ezt követően a prolókus argumentatív szövegrésze hat strófán keresztül taglalja az először bemutatandó darab tartalmát (igen részletesen leírva azt), s anélkül, hogy a *Tragédiáról* egyetlen szót is ejtene, amire viszont a 12. strófában – egyetlen mondat erejéig – mégiscsak sor kerül. Ez a mondat a *Tragédia* előtt álló második prolókus argumentatív részéhez utalja az olvasót:

³² ALSZEGHY, *i. m.*, 37–38.

³³ *Protestáns iskoladramák*, 579–646.

Troja vég romlását mi pedig illeti,
Azt minden summáson akkor meg értheti.

A második prolóógus első strófájában szintén utalás történik a korábban jelzett argumentatív szövegegységre:

Hogy Troja fatumát lehessen érteni,
A szerint, mint azt mi fogjuk beszélleni,
Kel nekünk summáját előbb beszélleni,
A mely rövideden tsak ide fog menni.

A két prolóógus különállása tehát megkomponált különállás, a drámakompozíció egészében a kifejtés logikája következetes és hibátlan. Az első prolóógus gyakorlatilag már jelzi a később olvasható másodikikat, melyet a lejegyzés során külön is feliratozott a másoló. Sőt az első *Előljáró beszéd* hangsúlyozza, hogy az előadás során egymás után két darabot fognak bemutatni („Eléb királyt tészünk... Az után Trojára fordulván”). Nos, ez az a pont, ahol a *Filius prodigus* lényegesen különbözik a *Komédia és tragédia* című alkotástól. Sem a darab cselekménysemleges prolóógusrésze, sem az átvezető formulák, sem az argumentatív szövegrészek nem utalnak arra, hogy az előadás során két történetet egymás után fognak látni a nézők. A prolóógus eltérő funkciójú szövegegységeinek kapcsolása, egymáshoz illesztése sem látszik logikusnak. A prolóógus 3. argumentatív eleme ráadásul így követi a frigyszekrény-jelenetet:

Dauid Rex:

Sok estendeye mar hogy a frigy ladaja
A Philistaeusoknal uan Sidosag napia
Minden harczaiban ő batoritoya
Ellenseghi ellen meg oltalmazoia.

Prologi:³⁴

*Azert keresztienek ez Comediaban
Az oltari szentseg adatik peldaban...*

Az „azert” kötőszó egyértelműen arra utal, hogy a következő argumentatív szövegegység valaminek a folytatása. Ebben a formájában akkor sem illeszkedne logikusan a szövegbe (még grammatikai szempontból sem), ha a másoló befejezi, végig leírja a Dávidról szóló történetrészt. (A *Komédia és tragédia* esetében is két felirattal és egy minden szempontból értelmes, logikus bevezetéssel indul a második prolóógus.) Valóban másolási hibáról van tehát szó, ám Alszeghy magyarázata elégtelen a jelenség értelmezésére.

³⁴ Dömötör publikációjában itt a „prologus” kifejezést alkalmazza, holott Alszeghynél a „prologi” formula olvasható.

Dömötör Tekla igen egyszerű megoldást javasolt a probléma megoldására. Szerinte ugyanis a szöveg rekonstrukcióra szorul, ami nyilván vagy az eredeti kézirat, vagy az ismeretlen másoló hibájának lenne a következménye. Dömötör a 3. argumentatív szöveg-részt egyszerűen visszaapplikálja a prológosba, nevezetesen a prológos 2. argumentatív részébe, mely szintén a tékozló fiú históriáját előlegzi. Dömötör rekonstrukciója szerint a szöveg eredetileg a következő lehetett:³⁵

**Azert keresztienek ez Comediaban
Az oltari szentseg adatik peldaban
A testi eledel jelenti arnyekben
A lelki eledelt a szentelt ostiaban.**

Arrul leszen most jten azert a Comedia
Mikent tekozlo fiu el tauozo uala
Ven attyat meg utaluan ment meszi Orszagra
Es minden sok jouait eo el tekozlotta.

Az utan nagy szüksegeben eo kenszeriték
Attyahoz uisza terni, s uisza fogatáték.
Es ismet ruhaiban szepen öltöztetétk,
Vendegseg szerezen asztalhoz ültetétk.

**A mint a jo Attya a tekozlo fiat
Magahoz fogada nem nezuen gonosságot
Ugy a bunost embert ha el hagyja gonossagat.
Isten hozza fogagia el feletuen hamissagat.**

**Az utan megh agya szentseges malasztiat
Az oltari szentsegeben lelki gazdagsagat.
Hozzaia mutattya kedues akarattiat
Mindenekben uarya elete jobitasát.**

Ez pedig a uendegseg niluan aszt peldazza
Mi kepen Christus a bünöst magahoz fogagia
Sz Testeuel uereuel uendegli es tartia
Az oltari szentsegeben nekünk is azt hadta.

³⁵ Dömötör a rekonstrukcióra vonatkozó elképzeléseit a kritikai kiadás szövegkritikai jegyzetei közt adja, mindenféle megokolás nélkül (RMDE II, 39). Dolgozatunkban félkövér betűvel szedtük a visszaapplikált strófákat, normál betűtípussal a 2. argumentatív rész szövegét, melybe Dömötör a leszakadt részletet (3. argumentatív rész) beillesztette.

Minthogy a Dömötör által rekonstruált szövegben feltűnő értelmi hibák nincsenek, a szakirodalomban a dologról – tudunkkal – nem is esett többé szó. Dömötör elképzelését látszott alátámasztani az a tény is, hogy a prológus 4. egysége, a 113. sor („Azert keresztienek ez Comediaban”) egyrészt azonos a 3. argumentatív rész kezdősorával, másrészt pedig megelőzi a 2. argumentatív részt. Ennek ellenére a rekonstrukció módja mégis igen problematikus. Nem valószínű ugyanis, hogy egy hat strófából álló szövegrész 1., 4. és 5. strófája valamiféle másolási hiba folytán egyszerre esik ki (a 2. és 3. strófa nélkül), de azért közben együtt is maradnak. Az idézett strófák bizonyos utalásai inkább egy másfajta rekonstrukciót valószínűsíteneek:

Arrul leszen most jten azert a Comedia
Mikent tekozlo fiu el tauozo uala
Ven attyat meg utaluan ment meszi Orszagra
Es minden sok jouait eo el tekozlotta.

Az utan nagy szüksegeben eo kenszeriték
Attyahoz uisza termi, s uisza fogataték.
Es ismet ruhaiban szepen öltöztetétk,
Vendegseg szerezuen asztalhoz ültetétk.

Ez pedig a *uendegseg* niluan aszt peldazza
Mi kepen Christus a bünöst magahoz fogagia
Sz Testeuel uereuel uendegli es tartia
Az *oltari szentsegeben* nekünk is azt hadta.

Azert keresztienek ez Comediaban
Az *oltari szentseg* adatik peldaban
A testi eledel jelenti arnyekben
A lelki eledelt a szentelt ostiaban.

A mint a jo Attya a tekozlo fiat
Magahoz fogada nem nezuen gonosságot
Ugy a bunost embert ha el hagyja gonosságot.
Isten hozza fogagia el feletuen hamisságot.

Az utan megh agya szentseges malasztiat
Az *oltari szentsegeben* lelki gazdagságot.
Hozzaia mutattya kedues akarattiat
Mindenekben uarya elete jobbitását.

Látható, hogy az általunk készített rekonstrukcióban a 2. és a 3. strófát a vendégségre történő utalások kötik össze, mely utalások Dömötörnél a 3. és a 6. strófában voltak

megtalálhatók, vagyis túlságosan messze egymástól. Az oltáriszentséget emlegető s rekonstrukciónk 3. strófájában lévő kitétel pedig a 4. strófa hasonló fordulatával konkordál, míg Dömötörnél közéjük ez esetben is további négy strófa ékelődik be. Már pusztán ezen apró utalások, megfelelések kiugratása alapján is úgy véljük, hogy a Dömötör-féle rekonstrukció feltétlenül helyesbítésre szorul, s hogy a versszakok általunk felvázolt sorrendje közelíti meg jobban a szerző szándékát. Ráadásul így az utolsó három strófa leszakadása s leválás utáni együttmaradása is tökéletesen érthető, megmagyarázható hibának minősül. Ez a hiba akár a ferences másoló által használt legelső kézirat lapjainak keveredéséből is adódhatott.³⁶ Az, hogy a prolóógus lejegyzése után a másoló „tévedésből” kezdett volna hozzá a Dávidról szóló darab lejegyzéséhez, önmagában nem magyarázza meg, hogy a frigszekerény-jelenet mögött egy argumentatív szövegegység olvasható, sőt minden jel arra vall, hogy a drámaegyüttes „közös” prolóógusa eredetileg a kompozíció legelején állt.

5. Az 1. argumentatív rész tipikus átvezető formulával induló első strófája a következőképp hangzik:

Arrul leszen azert most a Comedia
Mikent Daud kirali szep Processional
Az Isten ladajat uitte Nagy pompauai:
Az maga hazahoz dorombal trombitauai.

Teljesen világos, hogy a legelső sor, vagyis az átvezető formula nem szervesen illeszkedik a többi három sorhoz, tekintettel arra, hogy nem rímel azokkal. (A darabban a négy soros strófák végig a a a a rímelésűek.)

A prolóógus Alszeghy által publikált szövegében összesen négy átvezető formula volt olvasható. Sorrendben ezek a következők:

1. „Arrul leszen azert most a Comedia” (95.)
2. „Azert kerestyenek ez Comediaban.” (113.)
3. „Arrul leszen most jten azert a Comedia”. (114.)
4. „Azert keresztienek ez Comediaban”. (194.)

A 2. és a 4. formula teljesen azonos. Valójában nem is valamely argumentatív szövegegység legelején álló bevezető mondatról van szó, tényleges helyét is megtaláltuk már. Ez a sor köti a leszakadt, eredetileg harmadiknak aposztrofált argumentatív szövegrészt a megelőző s szintén argumentatív értelmű strófákhoz (2. argumentatív rész). Szembetűnő ugyanakkor, hogy az 1. és a 3. bevezető formula is csaknem azonosnak látszik, s ha tekintetbe vesszük, hogy az „Arrul leszen most jten azert a Comedia” sor biztosan hibás,

³⁶ Alszeghy publikációja nyomán, melyben a közölt szöveg oldalak szerinti beosztását is megtaláljuk, összeállítottuk az elveszett kódex „xeroxmásolatát”. Ennek alapján gyakorlatilag kizárható annak a lehetősége, hogy az 1785-ös újrakötés során keveredtek össze a kézirat lapjai.

lévén 14 szótagos³⁷ (tehát az „jten” szó ki is hagyható belőle), akkor tulajdonképpen azonosnak is kell őket tekintenünk. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az 1. argumentatív rész bevezető formulája, mely nyilvánvalóan nem szerves tartozéka ezen argumentatív résznek, eredetileg a 2. argumentatív rész bevezetésére szolgált. A *Filius prodigus* ily módon rekonstruált prólógusa tehát eredetileg a következő lehetett:

Prologus:

...

Hee meny ily tudatlan az apad hazaban
Tanuld meg ez dolgot Ez Comediaban
Az oltari Szentseg jelen uan ostyaban
Ez által juthatni be a menyországban.

Arrul leszen azert most a Comedia
Mikent tekozlo fiu el tauozo uala
Ven attyat meg utaluan ment meszi Orszagra
Es minden sok jouait eo el tekozlotta.

Az utan nagy szüksegeben eo kenszeriték
Attyahoz uisza terni, s uisza fogatáték.
Es ismet ruhaiban szepen öltöztetétk,
Vendegseg szerezuen asztalhoz ültetétk.

Ez pedig a uendegseg niluan aszt peldazza
Mi kepen Christus a bünöst magához fogagia
Sz Testeuel uereuel uendegli es tartia
Az oltari szentsegeben nekünk is azt hadta.

Azert keresztienek ez Comediaban
Az oltari szentseg adatik peldaban
A testi eledel jelenti arnyekben
A lelki eledelt a szentelt ostiaban.

A mint a jo Attya a tekozlo fiat
Magához fogada nem nezuen gonosságát
Ugy a bunost embert ha el hagyta gonosságát.
Isten hozza fogagia el feletuen hamissagát.

³⁷ Dolgozatunkban a szöveg metrikai problémáinak vizsgálatát nem tudjuk fölállalni. Tény, hogy a drámaegyüttes egyes strófái 12, illetve 13 szótagos sorokból állnak, ezek olykor keverednek is egymással. A 14 (vagy több) szótagos sorok azonban metrikailag mindenképpen sérültnék tekintendők.

**Az utan megh agya szentseges malasztiat
Az oltari szentsegeben lelki gazdagsagat.
Hozzaia mutattya kedues akarattiat
Mindenekben uarya elete jobitasát.**

Igy tanuld megh immar es ued be agyadban
Mi leszen rend szerent ez Comediában.
Ne sies anyira a menyegzos hazban
Hanem it maraduan legy szep halgatasban.

Mond azert utannam tanuld megh ez szót is
Comodia ... comogia a

Takarogy el inset latom semmit nem tuds
Ha az palcza ala kaplak tudom hogy fucz
Lam ugyan bolond uagy mert megh szolni sem tuds
Czak a sok uendegseg utan nyargals es fucz.

A most leírt prolóógus tehát eredetileg Lepidus Lysander és Prologus cselekménysemleges párbeszédével kezdődött (rekonstrukciónkban ennek csak utolsó strófáját tüntettük fel), majd az „Arrul leszen azert most a Comedia” átvezető formula utáni argumentatív résszel folytatódott. Ezt követően két és fél strófa erejéig újra a cselekménysemleges prolóógusrész befejező része hangzott el a színpadon. Hogy az argumentatív rész cselekménysemleges szövegrészek közé ily módon van beágyazva, arra fentebb bőven idéztünk példát a különböző felekezetek színjátszói gyakorlatából. Prolóógusunk tehát minden szempontból szabályos, és a konvenciókkal teljes mértékben egyező. Az argumentatív rész tartalmából következtetve az utolsó sor után kezdődhetett a tékozló fiú történetét taglaló dráma, mely – közzjátékaival együtt – egészében olvasható ma is.

A ránk maradt drámaegyüttes szövegében ugyanakkor „benne van” egy – az előbbinél kétségkívül sutábbnak, aránytalanabbnak tűnő – másik prolóógus is:

Hee meny ily tudatlan az apad hazaban
Tanuld meg ez dolgot Ez Comediában
Az oltari Szentseg jelen uan ostyaban
Ez altal juthatni be a menyorszagban.

Arrul leszen azert most a Comedia
Mikent Daud kirali szep Processioual
Az Isten ladajat uitte Nagy pompaual:
Az maga hazahoz dorombal trombitaual.

**Ez pedig példazza az Oltari szentseget.
A Christus Jesusnak sz testet es uérét
Annak miltosagat, s hasznát s nagy ereyét
Molto böcsületét es titkos melységét.**

Igy tanuld megh immar es ued be agyadban
Mi leszen rend szerent ez Comediaban.
Ne sies anyira a menyegzos hazban
Hanem it maraduan legy szep halgatasban.

Mond azert utannam tanuld megh ez szót is
Comodia ... comogia a

Takarogy el inet latom semmit nem tuds
Ha az palcza ala kaplak tudom hogy fucz
Lam ugyan bolond uagy mert megh szolni sem tuds
Czak a sok uendegseg utan nyargals es fucz.

Az így rekonstruált második prólógus szerkezete ugyanolyan, mint az előbbié. Utána – megint csak az argumentatív rész tartalmából adódóan – egy olyan drámát adtak elő, mely Dávid és a frigyláda történetét vitte színre. A kézirat ennek csak töredékét őrizte meg, feltehetően a legelejét. Megjegyzendő, hogy ezen második darab bizonyos részletei prózai megfogalmazásban olvashatók. Például a 175–179. sorok, melyek két (12 szótagos sorokból felépülő) szabályos rímelésű versszak között található. A mondott prózai szövegrész végén még egy „szakirodalmi” hivatkozást is találunk („Reg. 4. etc.”), mely a Királyok első könyvének negyedik részéhez utalja az olvasót. A hivatkozás helyes, hiszen a szerző által megverselni kívánt esemény Sámuel első könyvének (a *Septuaginta* és a *Vulgata* tagolása szerint a Királyok első könyvének) negyedik részében mondatik el. Ugyanílyen prózai megfogalmazásban kerültek lejegyzésre a *Dávid* 184–188. sorai is, tehát a második darab ránk maradt szövege nincs is teljes egészében kidolgozva, vagyis abban sem lehetünk egészen biztosak, hogy szerzője egyáltalán megírta-e a hiányzó folytatást. Ez a megfontolás mindenképpen az ellen szól, hogy a két darabot egy előadás keretében, egyszerre mutatták volna be.

6. Dömötör Tekla a népies színjátszó hagyományokról írott, 1953-as tanulmányában egy mondatot szentelt e problémának. Úgy vélte, hogy „a másoló valószínűleg két különálló darabot hibásan illesztett össze”.³⁸ A hiba mibenlétére nem tért ki. 1954-ben arról beszélt, hogy „már a késő középkori misztériumokban szokás volt a darab cselekményét az Ótestamentumból vett szimbolikus párhuzamokkal kísérni, mintegy illusztrálni, s ezek

³⁸ DÖMÖTÖR Tekla, *Népies színjátszó hagyományaink és az iskoladráma = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Évkönyve az 1952–53-as évről*, Bp., 1953, 194–218, 199.

az úgynevezett praefiguratiók a későbbi iskoladrámában is divatosak maradtak. Darabunk – mondja – kettős bibliai párhuzamot is alkalmaz: mert egyrészt az oltáriszentséget a zsidók frigszekerényéhez hasonlítja, másrészt pedig a tékozló fiú példáján mutatja be”.³⁹ 1960-ban a Régi Magyar Drámai Emlékek kiadásához mellékelt bevezető tanulmányában ugyanígy foglalt állást.⁴⁰ Vagyis nem egyszerűen arról van szó, hogy a *Filius prodigus* és a *Dávidot* egyszerre mutatták be, a két szöveget – Dömötör megítélése szerint – ennél jóval szorosabb szál is összeköti: maga a kompozíció, melyben a szerző a témát (gyakorlatilag egyetlen közös prológius után) két szimbolikus történet alkalmazásával fejtette ki. A másolási hibára történő utalás így nyilván a leszakadt argumentatív részre, illetve a *Dávid* töredékes voltára vonatkozik. Hasonlóképpen interpretálja a szövegegyüttest Pintér Márta Zsuzsanna is: „A darab cselekménye két szálon fut: az egyik szál a frigyláda története az Ószövetségből, a másik szál a tékozló fiú megtérése.”⁴¹ A két darab a modern, népszerűsítő kiadásban is ezen elmélet jegyében, egyetlen alkotásként jelent meg, bár az a bizonyos leszakadt prológiusrész (Dömötör ide vonatkozó instrukcióitól függetlenül) ismét a frigszekerény-jelenet után olvasható.⁴²

Megítélésünk szerint a két darabot nem mutathatták be egyetlen előadás alkalmával. Erre utalnak – mint már mondtuk – a *Dávid* prózai, tehát még kidolgozatlan passzusai, de ezt látszik valószínűsíteni a prológius végső soron egyetlen átvezető formulája is. Az imént megállapítottuk, hogy a szövegben olvasható négy formula közül kettő teljesen azonos, s hogy valójában nem is cselekménysemleges és argumentatív részek kötésére szolgált, hanem csak a *Filius prodigus* tartalmát beígérő versszakok egyik közbülső sora. A maradék két átvezető formulát szintén azonosnak állítottuk, bár egyikük hibás lejegyzésben maradt ránk. Mármost egyetlen átvezető formulához („Arrul leszen azert most a Comedia”) csak egyetlen argumentatív rész tartozhat. Pontosabban, ha a panelekből építkező drámaszerkesztői eljárások fentebb bemutatott példáira gondolunk, akkor akár kettő, sőt elvben több is, de mindenképpen különálló művek önálló előadásai keretében. Vagyis a prológius cselekménysemleges része előadható mind a *Filius prodigus*, mind a *Dávid* argumentatív részeivel együtt, de mindkettő előtt értelemszerűen elő is adandó, tehát kétszer adandó elő, ami egy előadásban semmiképp sem képzelhető el.

Ha egy előadás keretében két (vagy több) önálló, egymástól független cselekményrész mutatnak be, akkor az alkalmazott átvezető formulák – megint csak értelemszerűen – erre rendszeresen hivatkoznak. „*Eléb* királyt tészünk, mint volt szokásunkban. *Az után* Trojára fordulván dolgunkban...” – mondja a *Komédia és tragédia* prológiusa. A *Nagy Sándor és Diogenész* című darabban pedig a következőket olvassuk:

³⁹ DÖMÖTÖR Tekla, *Bevezetés = Régi magyar vígjátékok*, Bp., 1954, 7–64, 33.

⁴⁰ RMDE I, 228; II, 38.

⁴¹ PINTÉR, *i. m.*, 83.

⁴² *Magyar drámairók 16–18. század*, Bp., 1981 (Magyar Remekírók), 253–290.

Meg mondom értelmét a mi játékunknak.

...

Azértan égy részét e Caniculának
Tettük ki Tárdgyául a mulattságunknak.

Nagy Sándor mütattya *majd* meg vitézségét,
A Darius ellen való győzedelmét,
A Tanító adgya ki foga fejérét,
Diogenes pedig trefas böltsességét.

Ide járul osztán mindgyárt azon nyomba
A Nemethel való paraszt ember dolga...⁴³

A további példák felsorakoztatásától most is eltekintenénk, kizárólag az iskoladramák prologusainak azon kitételeire szeretnénk még utalni, melyek igen gyakran emlegetik a fődarab cselekményével szorosan nem összefüggő közjátékokat. Körülbelül úgy, ahogy a *Nagy Sándor és Diogenész* esetében láttuk. Az eljárás lényege tehát a speciális tartalmú átvezető formulákban rejlik. Efféle utalás pedig a 18. századi tartalomjegyzék összeállítója által „aliquot Comediae Hungaricae”-nek titulált darabok közös prologusában nem található.

A szöveg egyetlen átvezető formulája (egy alkalommal ugyan hibásan) kétszer fordul elő a prologusban. Egyrészt a *Filius prodigus* argumentatív részének (rímelése miatt) szerves tartozékként, másrészt a *Dávid* argumentatív részének (rímelése miatt) cseppet sem szerves tartozékként. Ez utóbbi esetben az argumentatív rész első strófájának utolsó három sora semmiképpen sem keletkezhetett egyszerre az első sorral, magával a formulával együtt. Még másolási hibára sem igen gondolhatunk, ami (elvben) előadódhatott volna úgy is, hogy a bevezető formula utáni három sort a másoló tévedésből nem jegyezte le, s helyettük a következő strófa utolsó három sora lenne olvasható. Ez a lehetőség azonban kizárható, minthogy az átvezető formulához szervesen kötődő folytatás szövegét ismerjük:

Arrul leszen azert most a Comedia
Mikent tekozlo fiu el tauozo uala...

A második sor tehát eleve nem illik a Dávid történetét bekonferáló argumentatív részbe. Ha tekintetbe vesszük a *Dávid* befejezetlen, nem végleges formára hozott jellegét, akkor mindez nem különösebben meglepő. A bevezető formula kétszeri használata arra utal, hogy a *Dávid* szerzője (vagy átdolgozója) ugyanúgy használni kívánta a prologus cse-

⁴³ *Protestáns iskoladramák*, 455–456.

lekménysemleges részét, mint a *Filius prodigus* szerzője, de ezt az általa gyártott darab (nem végleges) szövegében pusztán csak jelezte. Ugyanúgy, mint Lestyán Mózes az *Egyiptomi József* prologusában.

A szerzőséget és a két darab keletkezési sorrendjét illetően tág tere nyílik a találgatásnak. Azt azonban mindenképpen fontolóra kell vennünk, hogy a *Dávid* argumentatív részében az első strófa azonos rímelésű utolsó három sora – nagy valószínűséggel – feltételez egy azokat megelőző, megfelelő rímelésű első sort is. Mindazonáltal e téren semmi biztosat nem tudunk állítani. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy a két darab szerzője azonos személy volt, de ugyanígy elképzelhető ennek ellenkezője is. Hasonlóképpen eldönthetetlennek véljük, hogy a *Dávid* vázlata vagy a *Filius prodigus* keletkezett-e előbb.

A *Filius prodigus* és a *Dávid* keletkezése kapcsán megfigyelt drámaszerkesztői eljárás egyébként a 17. századi ferences iskolai színjátszás viszonylag fejlett állapotát tükrözi. Ez persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy a ferencesek drámái esztétikai szempontból is jelentős értéket képviseltek, de mindenképpen valamiféle műhelymunkára utal, amit önmagában is igen jelentős, érdekes jelenségnek tartunk.

7. Végezetül kell még néhány szót ejtenünk a 18. századi tartalomjegyzék összeállítója által külön tételben feltüntetett „Septem Sacramenta Hungaricis versibus” megjelölésű verszettről. Alszeghy „meggyőződésére” hivatkozva vallja a színpadi produkciót a *Filius prodigus* tartozékának, s az egyetlen érv, amit felhoz állítása igazolására, a verszet legvégén színre lépő Ecclesia szavalatának nyolcadik versszak. Az Ecclesia itt, miután a megelőző versszakokban egyenként szólt a szentségekről (természetesen mind a hétről), külön magáról az oltáriszentségről beszél:

En azért ezeket böczülöm tistelem

...

Ezek közöt pedig az oltari szentseget

Mely erdemel minden tista szeretetet.

Tülem is mai nap orok tisteletet

Es örökké ueszen minden boczuletet.⁴⁴

Az idézett versszak tehát azt valószínűsíti, hogy a szentségeket dicsőítő verses deklamációt szintén úrnapi ünnepek alkalmával adták elő, mint a *Filius prodigust* és a *Dávidot*, s hogy a három darabot megőrző kódexbe kizárólag úrnapijával összefüggő produkciókat másoltak be. Ennél többet azonban nem. A deklamációban elsőként színre lépő oltáriszentség egyébként maga is hivatkozik (még hozzá kétszer) egy bibliai szimbólumra, a frígládára. A tékozló fiúról viszont nem beszél, ami teljességgel érthetetlen akkor, ha a három szöveget egyetlen drámakompozíciónak tekintjük. Ha tehát valamivel

⁴⁴ 1156., 1160–1164. sorok.

együtt adták elő a szentségekről szóló versezetet, akkor az a (befejezetlennek tűnő) *Dávid* lehetett. Az azonban, hogy az argumentatív szövegrészekkel igen gondosan felszerelt prológusban a verses deklamációról nem esik szó, gyakorlatilag ennek lehetőségét is minimálisra csökkenti.

8. A drámai alkotások fentebb bemutatott lejegyzési technikája mai szemmel nézve igencsak furcsának hat. Mi a „szimultán lejegyzés” terminust kreáltuk megnevezésére. Ezen azt az eljárást értjük, amikor közös részleteket – jelen esetben közös prológusrészleteket – tartalmazó drámákat oly módon írnak le, hogy a közös szövegrészeket csak egyszer rögzítik. A különálló drámai alkotások szövege így sajátos módon keveredik, egybeolvad, szinte egynek tűnik. Meggyőződésünk szerint ez a helyzet az elemzett drámaegyüttes esetében is. A három önálló alkotás közül kettő közös prológusrészekkel rendelkezik, ezért azokat ilyen szimultán lejegyzésben írták le, s a szöveg modern értelmezői – szemben egy ismeretlen 18. századi „interpretátorral” – ezért beszéltek egyetlen alkotásról, melynek szerzője – szerintük – „kettős szimbolikát” alkalmazott. Úgy véljük, hogy a szerző egyáltalán nem alkalmazott kettős szimbolikát; hogy nem drámáról, hanem három drámáról kell beszélnünk, s a *Filius prodigus* cím ezek közül csak az egyik címe lehet.

Latzkovits Miklós